

TADŻYKISTAN

- Informacje ogólne i sytuacja polityczna
- Prześladowania opozycji i działaczy praw człowieka w kraju i za granicą
- Bezprawne pozbawienie życia i tortury
- Warunki w więzieniach
- Prawa osób zatrzymanych
- Sytuacja osób przymusowo powracających
- Prawo do rzetelnego procesu sądowego
- Wolność słowa i prasy
- Wolność wyznania
- Sytuacja kobiet
- Sytuacja mniejszości seksualnych
- Sytuacja osób z HIV/AIDS
- Praca przymusowa

PAŃSTWO

TADŻYKISTAN

Temat opracowania

Prawa człowieka

- Informacje ogólne i sytuacja polityczna
- Prześladowania opozycji i działaczy praw człowieka w kraju i za granicą
- Bezprawne pozbawienie życia i tortury
- Warunki w więzieniach
- Prawa osób zatrzymanych
- Sytuacja osób przymusowo powracających
- Prawo do rzetelnego procesu sądowego
- Wolność słowa i prasy
- Wolność wyznania
- Sytuacja kobiet
- Sytuacja mniejszości seksualnych
- Sytuacja osób z HIV/AIDS
- Praca przymusowa

Data opracowania

6 maja 2016 r.

Numer opracowania

TJK_FAMI_2016(01)_V 2016

Opracowanie przygotowane w ramach projektu *Prawnicy Uchodźcom 2* współfinansowanego ze środków Programu Krajowego Funduszu Azylu, Migracji i Integracji oraz budżetu państwa.

Autor: Marta Szczepanik (Helsinki Fundacja Praw Człowieka)

Niniejsze opracowanie zostało przygotowane w oparciu o publicznie dostępne źródła informacji. Ze względu na ograniczony czas przeznaczony na zebranie materiałów opracowanie może nie zawierać wszystkich informacji dotyczących danego zagadnienia.

Informacje ogólne i sytuacja polityczna

W ocenie Departamentu Stanu USA Tadżykistan jest państwem autorytarnym zdominowanym przez politycznych zwolenników prezydenta Emomaliiego Rahmona. Organizacja Human Rights Watch ocenia z kolei, że sytuacja praw człowieka w Tadżykistanie, już zła w ostatnich latach, uległa dalszemu znacznemu pogorszeniu w ciągu 2015 r.¹

Konstytucja Tadżykistanu przewiduje wielopartyjny system polityczny, ale rząd od wielu lat skutecznie blokuje wszelką opozycję. Partia prezydenta Rahmona – Ludowo-Demokratyczna Partia Tadżykistanu dominuje w obu izbach parlamentu, a jej członkowie piastują stanowiska rządowe. Prezydent posiada szeroką władzę wykonawczą².

Według międzynarodowych obserwatorów, wyborom parlamentarnym z marca 2015 r. brakowało pluralizmu i prawdziwej możliwości wyboru, a proces wyborczy określono jako głęboko wadliwy.³

Najistotniejsze problemy dotyczące praw człowieka w Tadżykistanie to brak swobód politycznych i wolnych wyborów, tortury i nadużycia wobec osób zatrzymanych przez siły bezpieczeństwa oraz zwalczanie działaczy politycznych i grup opozycyjnych⁴.

Inne problemy w obszarze praw człowieka dotyczą ograniczania wolności słowa, prasy i swobodnego przepływu informacji, swobód religijnych, przemocy i dyskryminacji wobec kobiet, tortur w wojsku, arbitralnych aresztowań; odmowy prawa do rzetelnego procesu; złych lub zagrażających życiu warunków w więzieniach, ograniczeń praw pracowniczych i handlu ludźmi.⁵

Funkcjonariusze służby bezpieczeństwa i urzędnicy państwowi działają bezkarnie. Bardzo rzadko urzędnicy państwowi są ścigani za łamanie praw człowieka, a żadna osoba nie została dotąd skazana za stosowanie tortur.⁶

Prześladowania opozycji i działaczy praw człowieka w kraju i za granicą

Partia Islamskiego Odrodzenia Tadżykistanu (PIOT) – główna partia opozycyjna i drugie największe ugrupowanie w kraju jest brutalnie zwalczana przez obóz władzy. W wyborach z marca 2015 r. nie przekroczyła progu wyborczego i nie dostała się do parlamentu, mimo szerokiego poparcia społecznego. We wrześniu 2015 r. została zdelegalizowana wyrokiem Sądu Najwyższego w wyniku oskarżeń o działalność terrorystyczną i rzekome brutalne ataki

¹ Human Rights Watch, World Report 2016 – Tajikistan, <https://www.hrw.org/world-report/2016/country-chapters/tajikistan>, dostęp: 05.05.2016.

² US Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, *Country Reports on Human Rights Practices for 2015: Tajikistan*, <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm?year=2015&dclid=252977#wrapper>, dostęp: 31.04.2016.

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

na siły rządowe w Duszanbe i Wahdacie w tym samym miesiącu. Następnie partię uznano za grupę terrorystyczną i zakazano wszelkiej działalności w kraju (m.in. zmuszono do zamknięcia gazety)⁷.

Delegalizacja głównej partii opozycyjnej i uznanie jej za grupę terrorystyczną pociągnęło za sobą aresztowania ponad 200 opozycyjnych działaczy, ekstradycje i porwania przez rząd krytyków i opozycjonistów tadżyckich za granicą, aresztowania prawników i dziennikarzy oraz nękanie działaczy organizacji pozarządowych⁸.

Organizacja Human Rights Watch informuje o przypadkach prześladowań działaczy opozycyjnych przez tadżycki reżim także poza granicami kraju, m.in. o zamieszeniu władz w zabójstwo w marcu 2015 r. w Stambule Umaralego Kuwwatowa, kierującego organizacją Grupa 24, żądaniach ekstradycji aktywistów mieszkających w Rosji, Mołdawii i na Białorusi pod zarzutami ekstremizmu, porwaniu Maksuda Ibragimowa, lidera grupy opozycyjnej z Moskwy i postawieniu go przed sądem w Duszanbe w lipcu 2015 r. HRW podaje także, że zdarzają się przypadki zatrzymań osób poszukiwanych przez tadżyckie władze przy próbach przekroczenia rosyjsko-białoruskiej granicy oraz na terenie Mołdawii⁹.

Władze prześladowają także działaczy praw człowieka, prawników i adwokatów reprezentujących członków zdelegalizowanej partii. Według danych zebranych przez kilka organizacji zrzeszających prawników, istnieją wiarygodne relacje o tym, że zatrzymanym działaczom PIOT uniemożliwia się im kontakt z obrońcami, a niektórzy adwokaci także zostali aresztowani¹⁰. Władze aresztowały i zastraszały adwokatów od 2014 r. w odwecie za reprezentowanie przeciwników politycznych lub gotowość do podejmowania politycznie drażliwych spraw. Część adwokatów regularnie otrzymywała pogróżki. Od drugiej połowy 2015 r. władze aresztują prawników, którzy chcą reprezentować zatrzymanych członków PIOT. Rząd tadżycki podjął również kroki, aby rozszerzyć swoją kontrolę nad zawodami prawniczymi, znacznie ograniczając ich niezależność. W listopadzie 2015 r. władze zatwierdziły nową ustawę zobowiązującą wszystkie prawników do uzyskania licencji Ministerstwa Sprawiedliwości¹¹.

Bezprawne pozbawienie życia i tortury

Chociaż prawo zabrania wykonywania egzekucji pozasądowych przez siły bezpieczeństwa, powtarzają się doniesienia o przypadkach dokonywanych przez nie zabójstw. Konstytucja Tadżykistanu zakazuje stosowania tortur. Chociaż rząd zmienił w 2012 r. kodeks karny dodając artykuł, który definiuje tortury zgodnie z prawem międzynarodowym, w dalszym ciągu mają miejsce przypadki bicia, tortur, przemocy seksualnej i innych form przymusu w celu wymuszenia zeznań podczas przesłuchań. Urzędnicy nie zapewniają organizacjom praw człowieka dostępu do informacji potrzebnych do pełnego zbadania przypadków tortur¹².

⁷ *Ibid.*

⁸ Human Rights Watch, *World Report 2016 – Tajikistan*.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Human Rights Watch, *Tajikistan: Free Human Rights Lawyers*, May 4, 2016, <https://www.hrw.org/news/2016/05/04/tajikistan-free-human-rights-lawyers>, dostęp: 05.05.2015.

¹² US Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, *Country Reports on Human Rights Practices for 2015: Tajikistan*.

Warunki w więzieniach

Warunki w 10 funkcjonujących w kraju więzieniach nie są dokładnie poznane, ponieważ Ministerstwo Sprawiedliwości ogranicza dostęp do więzień i monitoring organizacjom międzynarodowym i krajowym. Zatrzymani i osadzeni opisują jednak warunki trudne i zagrażające życiu, w tym ekstremalne przeludnienie i brak higieny. Nieletni chłopcy często mieszkają w celach z dorosłymi mężczyznami. Choroby i głód są także poważnymi problemami. Według danych ONZ, wskaźniki zachorowalności na gruźlicę i HIV w więzieniach są wysokie, a jakość leczenia bardzo słaba.¹³

Funkcjonuje rządowa instytucja Rzecznika praw człowieka. Rzecznik odwiedza więzienia, ale rozwiązuje mniej niż 2% spraw pochodzących ze składanych skarg. Organizacje pozarządowe pozostają nieufne, co do wiarygodności Rzecznika ze względu na jego lojalność wobec prezydenta Rahmona i częste zaprzeczania istnieniu problemów z przestrzeganiem praw człowieka w więzieniach.¹⁴

Prawa osób zatrzymanych

Prawo nie zabrania wyraźnie samowolnych aresztowań, które są powszechne. Zgodnie z prawem, policja ma obowiązek poinformowania prokuratury o zatrzymaniu w ciągu 12 godzin i postawienia zarzutów w ciągu 10 dni. Tylko nieliczne zatrzymywane osoby są świadome swojego prawa do złożenia skargi na aresztowanie.¹⁵

Służby na ogół przedstawiają uzasadnienia dla aresztowań, ale zatrzymani i organizacje samorządowe informują, że zarzuty są często fałszywe oraz że wyolbrzymia się drobne incydenty, aby przeprowadzić politycznie umotywowane aresztowania. Zatrzymani podejrzani o przestępstwa związane z bezpieczeństwem narodowym lub ekstremizmem są przetrzymywani przez dłuższy czas bez formalnych zarzutów.¹⁶

Funkcjonariuszy organów ścigania muszą zwrócić się do sędziego o przedłużenie pobytu zatrzymanego w areszcie po 2, 6 i 12 miesiącach. Część funkcjonariuszy policji i wymiaru sprawiedliwości regularnie przyjmuje łapówki w zamian za łagodne kary lub zwolnienia.¹⁷

Poważnym problemem jest bezkarność funkcjonariuszy; pojawiają się doniesienia o torturach i złym traktowaniu więźniów, a korupcja i powszechna akceptacja dla tych zjawisk w środowisku osłabia możliwości dochodzenia i ścigania nadużyć. Ofiary nadużyć policji mogą złożyć formalną skargę na piśmie do przełożonego danego funkcjonariusza lub do Biura Rzecznika. Większość ofiar jednak tego nie robi nie chcąc ryzykować odwetu.¹⁸

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*

Sytuacja osób przymusowo powracających

Amnesty International w raporcie z 2013 r. podaje, że osoby powracające do Tadżykistanu na mocy ekstradycji, deportowane lub w inny sposób przymusowo zawrócone narażone są na poważne ryzyko naruszeń praw człowieka i tortur¹⁹. Są one przetrzymywane w odosobnieniu nawet do kilku tygodni po powrocie i źle traktowane. Badania Amnesty International wykazały, że Tadżykistan zwraca się do innych państw o zgodę na ekstradycję głównie w przypadku osób oskarżonych lub podejrzanych o sympatyzowanie z zakazanymi grupami islamistycznymi. Wiele z tych wniosków rząd Tadżykistanu kieruje do Federacji Rosyjskiej²⁰.

W listopadzie 2012 r., podczas analizy sprawozdania okresowego Tadżykistanu do Komitetu przeciwko Torturom ONZ, Komitet ten wyraził zaniepokojenie „doniesieniami o wnioskach o ekstradycję składanych przez Tadżykistan wobec osób będących rzekomymi członkami zakazanych islamskiego grup, którzy po powrocie do Tadżykistanu są trzymeni w odosobnieniu i poddawani torturom przez funkcjonariuszy organów ścigania”. Specjalny sprawozdawca ds. sprawie tortur odnotował świadectwa wskazujące na powtarzający się wzór działania tadżyckich służb, na który składają się: porwanie, aresztowanie i przymusowy powrót do Tadżykistanu, przetrzymywanie w izolacji w budynkach Państwowej Komisji ds. Bezpieczeństwa Narodowego lub w tzw. Departamencie Szóstym oraz trwające miesiącami przesłuchania²¹.

Europejski Trybunał Praw Człowieka od 2010 r. orzekł w kilku przypadkach, że obywatele Tadżykistanu są narażeni na realne ryzyko tortur, a ich prawa wynikające z artykułu 3. Europejskiej Konwencji Praw Człowieka mogą być naruszone w przypadku ekstradycji. W sprawie *Abdurazok Gaforow przeciwko Rosji* (wyrok z października 2010), na przykład, Trybunał wskazał, że „dowody pochodzące z ogółu obiektywnych źródeł opisują niepokojącą sytuację w Tadżykistanie” a międzynarodowe organizacje praw człowieka opisują praktykowane w kraju tortury jako „systemowe” i „powszechne”. We wrześniu 2010 r. Trybunał wypowiedział się również w sprawie *Mahmadruzi Iskandarow przeciwko Rosji*, dotyczącej przymusowego powrotu z Rosji do Tadżykistanu skarżącego w kwietniu 2005 r. Trybunał orzekł, że jego ekstradycja złamała artykuł 3. Europejskiej Konwencji, ponieważ władze rosyjskie „rażąco nieprawidłowo oceniły ryzyko złego traktowania, na jakie skarżący mógł zostać narażony w Tadżykistanie”. W kwietniu 2013 r., w sprawie *Sawridin Dżurajew przeciwko Rosji*, Trybunał zwrócił uwagę na „kontekst nękania nietradycyjnych grup religijnych przez tadżyckie władze”, który „zwiększa ryzyko, że skarżący byłby poddany złemu traktowaniu w areszcie w celu wydobycia zeznań dotyczących jego działalności religijnej”.

¹⁹ Amnesty International, *Return to Torture: Extradition, Forcible Returns and Removals to Central Asia*, 2013, https://www.amnesty.nl/sites/default/files/public/4141_central_asia_renditions.pdf, dostęp: 05.05.2016.

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Ibid.*

Prawo do rzetelnego procesu sądowego

Mimo, że zgodnie z prawem sądy powinny być niezależne, władza wykonawcza wywiera naciski na prokuratorów i sędziów. Problemem jest także korupcja i nieudolność sądów²².

Prawo gwarantuje oskarżonym domniemanie niewinności, ale zasada ta nie funkcjonuje w praktyce. Sądy uznają niemal wszystkich oskarżonych za winnych. Sądy generalnie zezwalają oskarżonym na konsultowanie się z prawnikiem podczas procesu, ale często odmawiają tego prawa na etapie śledztwa, szczególnie w politycznie delikatnych sprawach. Co do zasady wszystkie zeznania mają równą wagę, jednak sądy z reguły nadają materiałom prokuratury znacznie wyższą rangę niż materiałom i zeznaniom obrony.²³

Niskie płace sędziów i prokuratorów przyczyniają się do podatności osób pełniących te funkcje na korupcję, która jest powszechną praktyką. Sędziowie znajdują się także pod presją ze strony rządu. Mimo, że zgodnie z prawem rozprawy są publiczne, prawo przewiduje możliwość utajnienia rozpraw, jeżeli wymaga tego narodowe bezpieczeństwo. Członkowie społeczeństwa obywatelskiego mają trudności w uzyskaniu dostępu do głośnych spraw umotywowanych politycznie, które rząd nakazuje utajnić.²⁴

Wolność słowa i prasy

Prawo gwarantuje wolność słowa i prasy, ale rząd w praktyce ogranicza te prawa.²⁵

Władze ograniczają wolność słowa poprzez zatrzymania, ściganie oraz groźby wysokich grzywn. Niezależne media są stale narażone na publiczne groźby ze strony rządu. Jedyne niektóre media drukowane otwarcie publikują komentarze polityczne i materiały krytyczne wobec rządu. Dziennikarze obserwują, że niektóre tematy (np. niepochlebne informacje na temat prezydenta lub jego rodziny czy dotyczące nieprawidłowości finansowych w kręgach bliskich prezydentowi) spotykają się z niezwykle silną reakcją strony rządowej²⁶.

Rząd kontroluje większość stacji nadawczych. Kilka niezależnych stacji telewizyjnych i radiowych może działać na niewielkim obszarze kraju. Rząd pozwala na operowanie niektórym mediom międzynarodowym, m.in. dopuszcza retransmisję rosyjskich programów telewizyjnych i radiowych²⁷.

Dziennikarze są nękani i zastraszani przez urzędników państwowych. W 2012 r. rząd uchylił ustawę penalizującą zniesławienie i pomówienie, zmieniając kwalifikację tych czynów z karnej na cywilną. Zachowane zostały jednak kontrowersyjne przepisy, zgodnie z którymi publiczne znieważenie prezydenta jest przestępstwem zagrożonym karą grzywny lub do 5 lat

²² US Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, *Country Reports on Human Rights Practices for 2015: Tajikistan*.

²³ *Ibid.*

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *Ibid.*

²⁷ *Ibid.*

więzienia. Niemniej wyroki za zniesławienia są powszechne, zwłaszcza przeciwko gazetom krytycznym wobec rządu²⁸.

Samodzielne stacje radiowe nadal doświadczają opóźnień w rejestracji i uzyskiwaniu licencji, co uniemożliwia im nadawanie. Rząd ogranicza wydawanie pozwoleń na działanie nowym stacjom, częściowo poprzez nadmiernie skomplikowany proces ubiegania się o nie²⁹.

Wobec osób i grup prywatnych prowadzony jest szeroko zakrojony nadzór rządowy aktywności internetowej, m.in. e-maili.³⁰

Wolność wyznania

Rząd USA szacuje wielkość populacji Tadżykistanu na 8,1 mln ludzi, z czego, jak podają z kolei lokalni eksperci, 90% to ludność muzułmańska. Większość należy do szkoły hanafickiej islamu sunnickiego, tradycyjnie praktykowanej w Azji Środkowej. Około 4% muzułmanów to szyici szkoły ismailickiej, z których większość mieszka w odległym Górskobadachszańskim Wilajecie Autonomicznym we wschodnim Tadżykistanie. W kraju żyją także chrześcijanie i niewielkie grupy wyznawców bahaizmu i Hare Krysna, świadków Jehowy i Żydów. Największą grupą chrześcijan są członkowie rosyjskiej cerkwi prawosławnej; poza tym są to również baptyści, katolicy, adwentyści dnia siódmego, luteranie i koreańscy protestanci.³¹

Konstytucja gwarantuje wolność wyznania, prawo jednak zabrania udziału w czynnościach religijnych publicznych osobom poniżej 18. roku życia, a rząd egzekwuje ten zakaz.

Kobiety należące do większościowej grupy sunnitów szkoły hanafickiej są wykluczone z uczestnictwa w nabożeństwach ze względu na specyficzny stosunek sunnizmu hanafickiego do modlitw kobiet w miejscach publicznych, co potwierdza również fatwa wydana w 2004 r. przez Radę Ulemów, najwyższy w kraju organ uczonych islamskich³².

Rząd prowadzi aresztowania osób podejrzanych o udział w grupach religijnych określanych jako „ekstremistyczne” i wyraża zaniepokojenie zagrożeniem, jakie działalność tych grup ma stanowić dla porządku społecznego. Rząd nadzoruje rejestrację grup religijnych, zawieszając działalność meczetów, w przypadku których stwierdzono naruszenie wymogów rejestracyjnych, ale przywraca im możliwość działania, jeżeli spełnią te wymogi. Przywódcy kościołów protestanckich skarżą się na dręczenie przez służby bezpieczeństwa. Komitet Spraw Religijnych odmówia rejestracji świadkom Jehowy i jednemu z lokalnych kościołów protestanckich. Rząd sprawuje ścisłą kontrolę nad wydarzeniami i wydawnictwami religijnymi.³³

W marcu 2016 r. sześciu imamów zostało aresztowanych pod zarzutami przynależności do ugrupowania terrorystycznego. Prokuratura nie ujawniła, o które ugrupowanie chodzi, ale na

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*

³¹ US Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, *International Religious Freedom Report for 2014: Tajikistan*, <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm#wrapper>, dostęp: 05.05.2016.

³² *Ibid.*

³³ *Ibid.*

terenie całego kraju od początku 2016 r. prowadzone są aresztowania osób powiązanych z zakazaną grupą islamistyczną Jamaat Ansarullah. Rząd uważa, że ma on powiązania z fundamentalistycznym Islamskim Ruchem Uzbekistanu, który z kolei łączony jest z Al Kaidą w Afganistanie i Pakistanie oraz z Państwem Islamskim. Według informacji podawanych oficjalnie przez władze tadżyckie ok. 1000 obywateli tego kraju walczy po stronie PI w Syrii i Iraku³⁴.

Sytuacja kobiet

Przemoc domowa

Przemoc wobec kobiet, w tym przemoc w małżeństwie, jest powszechnym problemem w Tadżykistanie. Według danych z badań przeprowadzonych w 2015 r. przez główny instytut statystyczny w kraju 19% kobiet w wieku od 15 do 49 lat doświadczyło przemocy fizycznej. Największą częstość występowania przemocy w rodzinie odnotowano w wilajecie (okręgu) sogdyjskim, gdzie 22% kobiet przyznało, że są ofiarami przemocy w rodzinie; wskaźnik ten był najniższy w okolicach Duszanbe. Kobiety z reguły nie zgłaszają przypadków przemocy w obawie przed odwetem lub brakiem reakcji ze strony policji i sądów, co prowadzi do faktycznej bezkarności sprawców. Władze państwowe promują tradycyjne wartości i role płciowe i traktują przemoc domową jako „sprawy rodzinne”. Kobiety i dziewczęta są bardziej narażone na przemoc także ze względu na praktykę wczesnych i nierejestrowanych małżeństw³⁵.

W kraju działa pięć komisariatów policji w pełni wyposażonych do zajmowania się przypadkami przemocy w rodzinie udzielania wsparcia ofiarom i zatrudniających policjantów przeszkolonych przy wsparciu OBWE. Na obszarach wiejskich, rząd i organizacje pozarządowe prowadzą centra kryzysowe oraz infolinie, gdzie kobiety mogą szukać wskazówek na temat problemu przemocy w rodzinie i pomocy prawnej, ale wielu z tych ośrodków brakuje środków finansowych i innych zasobów.³⁶

W 2012 r. rząd przyjął ustawę o przemocy w rodzinie, która jest zgodna z międzynarodowymi standardami, jednakże mechanizm jej realizacji jest niewystarczający. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych nie jest odpowiednio przygotowane do wdrażania tego prawa, mimo zaangażowania społeczności międzynarodowej w celu zwiększenia wydajności urzędów. W maju 2014 r. przyjęto plan działania w celu wdrożenia ustawy o przemoc domowej. Plan przewiduje m.in. większą współpracę między funkcjonariuszami organów ścigania i lokalnymi liderami w zakresie do zmiany postaw społecznych wobec przemocy w rodzinie. Rząd podjął pewne kroki, aby zebrać informacje na temat skali zjawiska przemocy w rodzinie, ale wiele przypadków przemocy domowej pozostaje nieudokumentowane.³⁷

Władze rzadko badają zgłaszane przypadki przemocy w rodzinie, a ściganiem objęto dotychczas jedynie kilku domniemanych sprawców. Zgodnie z prawem policja nie może

³⁴ Radio Free Europe/Radio Liberty, *Six Tajik Imams Arrested For Alleged Ties To Banned Groups*, <http://www.rferl.org/content/tajikistan-imams-arrested-extremism/27655909.html>, dostęp: 05.05.2016.

³⁵ US Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, *Country Reports on Human Rights Practices for 2015: Tajikistan*.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Ibid.*

postawić formalnych zarzutów bez pisemnej skargi ze strony ofiary, nawet, gdy byli świadków zdarzenia. W związku z tym policja często stosuje wobec sprawców tylko ostrzeżenia, krótkoterminowe zatrzymanie lub karę grzywny.³⁸

W Tadżykistanie powszechne jest także fizyczne i psychiczne znęcanie się nad zamężnymi kobietami przez teściowe. Na obszarach wiejskich dochodzi do przypadków samobójstw kobiet, którym przyczyn niezależni obserwatorzy upatrują także w nadużyciach i rodzinnej przemocy.³⁹

Prawo zabrania gwałtu, który jest karany karą do 20 lat pozbawienia wolności. Gwałt małżeński nie jest uważany za przemoc o odrębnym charakterze. Rząd nie upublicznia statystyk dotyczących liczby przypadków lub wyroków skazujących za gwałty. Funkcjonariuszy organów ścigania zwykle zalecają kobietom nie wnoszenia oskarżenia, ale zarejestruje sprawy na prośbę ofiary. Uważa się, że większość przypadków gwałtów jest niezgłaszana, ponieważ ofiary chcą uniknąć upokorzenia.⁴⁰

Prawa reprodukcyjne

Rząd nie ingeruje w prawa jednostek i par do swobodnego i świadomego decydowania o czasie i liczbie posiadanych dzieci oraz do odpowiednich do informacji i środków. Tradycyjne normy kulturowe sprawiają jednak, że wiele kobiet i dziewcząt nie uzyskuje informacji na temat zdrowia reprodukcyjnego.

Dyskryminacja

Prawo przewiduje równość kobiet i mężczyzn w zakresie pracy i wynagrodzenia, jednak bariery kulturowe ograniczają możliwości zawodowe kobiet. Powszechna migracja ekonomiczna mężczyzn do Rosji i innych części Azji Środkowej, z których wielu nie przesyła pieniędzy lub odwleka powrót do domu, zwiększyła presję ekonomiczną kobiet, które muszą zapewnić byt sobie i swoim dzieciom, a także doprowadziła do powstania znaczącej nierównowagi płci w populacji.

Ze względu na presję rodziny młode kobiety, szczególnie nastolatki, często porzucają szkołę, aby wyjść za mąż. Prawo chroni kobiety w sprawach małżeńskich i rodzinnych, ale często pod presją rodziny nieletnie dziewczęta zmuszane są do małżeństwa wbrew woli. Małżeństwa wyznaniowe są zawierane powszechnie w zastępstwie małżeństw cywilnych ze względu na wysokie opłaty rejestracyjne za zawarcie małżeństw cywilnych oraz większą pozycję przyznaną w tych związkach mężczyźnie. Na przykład, w przypadku małżeństw wyznaniowych mąż może łatwo rozwieść się z żoną wypowiadając odpowiednią formułę w obecności dwóch świadków. Mężczyźni często preferują ten typ małżeństwa, aby uniemożliwić kobiecie dostęp do aktywów rodzinnych i innych praw w przypadku rozwodu. Praktyka mężczyzn rozwodzących swoje żony poprzez wysyłanie wiadomości tekstowych stała się mniej popularna po 2011 r., kiedy Rady Ulemów wydała fatwę (dekret religijny) uznającą tą praktykę za niedopuszczalną.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ *Ibid.*

Wydana w roku 2004 fatwa zakazująca kobietom modlitwy w meczetach pozostaje w mocy. Religia dopuszcza również poligamię, pomimo niezgodności tej praktyki z obowiązującym prawem. Organizacje pozarządowe szacują, że aż 10% mężczyzn w Tadżykistanie praktykuje poligamię, w tym często z nieletnimi dziewczętami. Nieoficjalne drugie i trzecie małżeństwa są coraz bardziej powszechne; a takich związkach ani kolejne żony, ani ich dzieci nie posiadających praw gwarantowanych prawnie pierwszemu małżeństwu.

Wczesne i przymusowe małżeństwa

Minimalny wiek zezwalający na zawarcie małżeństwa wynosi 18 lat, zarówno dla kobiet, jak i mężczyzn. W wyjątkowych okolicznościach, które określa sąd, np. w przypadku ciąży, para może uzyskać zgodę na obniżenie wieku do 17 lat. Religijne małżeństwa osób nieletnich są bardziej rozpowszechnione na obszarach wiejskich. Wielu rodziców nakłania swoje córki do porzucenia szkoły po dziewiątej klasie, kiedy ich zdaniem nabyły one wystarczające umiejętności zawodowe, takich jak szycie lub gotowanie, aby mieć źródło dochodów w przyszłości.⁴¹

Prawo wyraźnie zabrania przymusowych małżeństw dziewcząt poniżej 18. roku życia. Za zawarcie przymusowego małżeństwa przewiduje karę do 5 lat więzienia. Za zawarcie małżeństwa z nieletnią grozi z kolei kara więzienia do 6 miesięcy, jednak w większości przypadków sprawy kończą się wyznaczeniem grzywny. Ponieważ pary nie mogą zarejestrować małżeństw, gdzie jedno małżonków jest poniżej 18 roku życia, wiele par po prostu ogranicza się do ceremonii ślubnej przeprowadzonej przez lokalnego funkcjonariusza religijnego (mułłę). Bez dowodu rejestracji związku panna młoda ma niewiele praw.⁴²

Organizacje pozarządowe twierdzą, że regionalne oddziały ministerstwa edukacji oraz nauczyciele są bardzo aktywnie zaangażowani w przekonywanie rodziców, aby nie zabierali swoich córek ze szkoły. Organizacje te uważają, że sytuacja na niektórych obszarach wiejskich uległa poprawie. Rząd stara się rozwiązać ten problem wymagając od mułłów, aby żądali przedstawienia zaświadczenia o rejestracji małżeństwa cywilnego przed przeprowadzeniem ceremonii religijnych. Jednakże przepis ten nie jest skutecznie egzekwowany, a mułłowie przeprowadzają obrzędy ślubne w czasie zamkniętych dla publiczności uroczystości prywatnych.

Sytuacja mniejszości seksualnych

Zachowania homoseksualne są legalne w Tadżykistanie, a wiek zgody jest taki sam jak w związkach heteroseksualnych. Prawo nie zapewnia jednak ochrony prawnej przed dyskryminacją ze względu na orientację seksualną. Homofobiczne postawy i mała tolerancja społeczna wobec lesbijek, gejów, biseksualistów, transseksualistów i osób interseksualnych (LGBTI) sprawia, że rzadko osoby te ujawniają swoją orientację seksualną lub tożsamość płciową. W całym kraju pojawiają się doniesienia, że osoby LGBTI spotykają się z przemocą fizyczną i psychiczną, także ze strony policji.⁴³

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*

Publiczna aktywność osób LGBTI jest ograniczona. Przedstawiciele LGBTI twierdzą, że urzędnicy organów ścigania często wymuszają pieniądze od osób należących do mniejszości, grożąc im powiadomieniem pracodawców lub rodzin na o ich orientacji seksualnej bądź tożsamości płciowej; zdarzały się także przypadki zmuszania osób LGBTI do prostytucji. Przesłęstwa z nienawiści wobec członków społeczności LGBTI nie są ścigane. Przedstawiciele tej społeczności twierdzą, że padają ofiarami dyskryminacji, nękania i przemocy także ze strony urzędników, pracowników służby zdrowia i osób duchowne.⁴⁴

Sytuacja osób z HIV/AIDS

Osoby żyjące z HIV/AIDS spotykają się z dyskryminacją w społeczeństwie tadżyckim. Według badań z 2014 r. dotyczących wskaźników demograficznych i zdrowia w populacji, 73% osób badanych z populacji ogólnej wskazywało na istnienie dyskryminacyjnych postaw wobec osób z HIV/AIDS. W marcu 2014 r. prezydent Rahmon podpisał poprawkę do ustawy w kwestiach dotyczących wjazdu, pobytu i zamieszkania w Tadżykistanie osób z HIV/AIDS. Zmiany te polegały na usunięciu obowiązku poddania się testom na HIV przez obcokrajowców, eliminując tym samym wszystkie związane z HIV/AIDS ograniczenia dotyczące wjazdu, pobytu i zamieszkania.⁴⁵

Rząd zapewnia możliwość bezpłatnych anonimowych testów pod kątem HIV/AIDS w 140 obiektach. Światowa Organizacja Zdrowia informuje również, że urzędnicy systematycznie oferują badania więźniom, rekrutom wojskowym, bezdomnym, uchodźcom oraz osobom ubiegającym się o wizy, zezwolenie na zamieszkania lub obywatelstwo.⁴⁶

Kobiety są coraz bardziej narażone na zakażenie HIV z powodu tabu społecznego wokół edukacji seksualnej i powszechnej niechęci wobec stosowania prezerwatyw. Kobiety są obecnie mniejszością wśród osób zakażonych wirusem HIV, ale ich częstość zachorowań wzrasta. Rządowe centrum ds. HIV, w ramach Ministerstwa Zdrowia, wykryło 580 przypadków zakażeń wirusem HIV w pierwszej połowie 2015 r. W roku tym było 7142 oficjalnie zarejestrowanych przypadków HIV w kraju, z czego 4953 mężczyzn i 2189 kobiet.⁴⁷

Praca przymusowa

Prawo zakazuje wszelkich form pracy przymusowej, w tym pracy dzieci, z wyjątkiem przypadków określonych w prawie. Prawo przewiduje karę od 5 do 15 lat więzienia za wykorzystywanie do pracy przymusowej, w tym do świadczenia usług seksualnych. Kary te są wystarczająco rygorystyczne i współmierne do innych poważnych przestępstw. Jednak zasoby ludzkie, częstość inspekcji i środki zaradcze są niewystarczające do skutecznego ograniczenia tego zjawiska.⁴⁸

Minimalny wiek pracy dzieci wynosi 16 lat, choć mogą one pracować w wieku 15 lat za zgodą lokalnego związku zawodowego. Zgodnie z prawem dzieci poniżej 18. roku życia

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*

mogą pracować nie więcej niż 6 godzin na dobę i 36 godzin tygodniowo. Dzieci w wieku od lat 7 mogą uczestniczyć w pracy w gospodarstwach domowych i w pracach rolniczych, które są odrębnie klasyfikowane jako „pomoc rodzinie”. Wiele dzieci w wieku poniżej 10 roku życia pracuje na bazarach lub sprzedając towary na ulicy.⁴⁹

Egzekwowanie przepisów prawa dotyczących pracy dzieci jest obowiązkiem Biura Prokuratora Generalnego, Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Opieki Społecznej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych oraz odpowiednich lokalnych i regionalnych biur rządowych. Związki zawodowe są również odpowiedzialne za zgłaszanie wszelkich naruszeń w zakresie zatrudniania nieletnich. W rzeczywistości bardzo niewiele przypadków jest zgłaszanych, ponieważ praca większości dzieci podlega pod szczególną sytuację „pomocy rodzinie”. Pojawiły się doniesienia, że władze wojskowe odpowiedzialne za rekrutację porywają dzieci w wieku poniżej 18 lat z miejsc publicznych i wcielają je do zasadniczej służby wojskowej w celu wypełnienia miejscowych limitów rekrutacyjnych.⁵⁰

Rząd egzekwuje prawo pracy i współpracuje z Międzynarodową Organizacją ds. Migracji (IOM), aby uniemożliwić korzystanie z przymusowej pracy dzieci w zbiorach bawełny, chociaż nadal pojawiają się doniesienia, że niektóre dzieci są wykorzystywane do pracy w rolnictwie. Jednakże całkowita liczba przypadków przymusowej pracy dzieci w zbiorach bawełny zmniejszyła się dramatycznie od 2013 r.⁵¹

Międzyresortowa Komisja do Walki z Handlem Ludźmi rozpowszechnia dyrektywę skierowaną do lokalnych urzędników i podtrzymującą istniejące zakazy. Rząd udzielił także akredytacji organizacjom pozarządowym działającym przy współpracy z IOM w obszarze monitorowania zbiorów bawełny. We wrześniu 2015 r. organizacje pozarządowe pracujące z IOM rozpoczęły monitorowanie zbiorów; w sumie 13 organizacji monitorowało wszystkie 25 regionów kraju, w których uprawia się bawełnę. Rząd wyznaczył urzędnika Ministerstwa Pracy, który towarzyszył przedstawicielom IOM i organizacjom podczas monitoringu jesiennych zbiorów bawełny w 2015 r. i spotykał się z lokalnymi urzędnikami w regionach upraw bawełny oraz wspierał działania informacyjne wokół zakazu przymusowej pracy dzieci.⁵² Zagraniczni dyplomaci, którzy także odwiedzali te miejsca, potwierdzili obserwacje monitorów, że wysiłki rządu doprowadziły do znacznego zmniejszenia wykorzystania przymusowej pracy dzieci przy uprawach.⁵³

Bibliografia

Amnesty International, *Return to Torture: Extradition, Forcible Returns and Removals to Central Asia*, 2013,
https://www.amnesty.nl/sites/default/files/public/4141_central_asia_renditions.pdf, dostęp: 05.05.2016.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.*

⁵³ *Ibid.*

Human Rights Watch, *Tajikistan: Free Human Rights Lawyers*, May 4, 2016, <https://www.hrw.org/news/2016/05/04/tajikistan-free-human-rights-lawyers>, dostę: 05.05.2015.

Human Rights Watch, *World Report 2016 – Tajikistan*, <https://www.hrw.org/world-report/2016/country-chapters/tajikistan>, dostę: 05.05.2016.

Radio Free Europe/Radio Liberty, *Six Tajik Imams Arrested For Alleged Ties To Banned Groups*, <http://www.rferl.org/content/tajikistan-imams-arrested-extremism/27655909.html>, dostę: 05.05.2016.

US Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, *Country Reports on Human Rights Practices for 2015: Tajikistan*, <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm?year=2015&dliid=252977#wrapper>, dostę: 31.04.2016.

US Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, *International Religious Freedom Report for 2014: Tajikistan*, <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm#wrapper>, dostę: 05.05.2016.